

КОНТРАБАНДА ЯК ВИД ДІЯЛЬНОСТІ МЕШКАНЦІВ ПРИКОРДОННОГО ПОДІЛЛЯ У 20-х роках ХХ ст.

Питання вільної торгівлі, тобто уникнення сплати мита при комерційних операціях із закордонними партнерами сягає вглиб віків та людської психології. Прагнення отримання максимального прибутку з порушенням чинних норм підтримується незбалансованою економікою країни, складною політичною ситуацією, недовірливим контролем державних органів, недосконалістю законів та соціокультурними стереотипами поведінки населення. На прикордонному Поділлі у 20-х роках ХХ ст. були присутні всі вищевказані фактори, що призводило до численних випадків перемитництва чи контрабандної торгівлі. Вузлами таких операцій ставали прикордонні міста та села, основними діючими особами - представники місцевого населення.

Матеріальне становище городян Поділля на початку 1920-х років зазнало негативних трансформацій. Окреслився виразний напрям зворотньої міграції міських мешканців на село. Адже в цей період міста Поділля відчували наслідки порушення нормальних ринкових відносин між містом та селом, яке втратило захищеність у розширенні свого господарства та значно зменшило його продуктивність. Найбільш ходовий товар у прикордонні - хліб та худоба - значними партіями переправлялися за кордон, на оплату контрабандних товарів. У торгівлі брало участь населення таких прикордонних подільських містечок, як Ямпіль, Гусятин та ін. [1, арк.35; 4, арк.12]. У доповідях, звітах та оглядах Подільського губвідділу ГПУ про політичний та економічний стан Подільської губернії з липня по грудень 1923 р. констатується факт поганого контролю місцевої адміністрації за державним кордоном [2, арк.4зв; 3, арк.45]. Найбільш ураженими контрабандними переміщеннями місцями кордону вважалися Кам'янецький та Проскурівський округи (Гусятинський район), у плані проникнення ворожої агентури (шпигунів) - місто Гусятин Проскурівського округу та м.Ямпіль, м.Цекінівка та с.Велика Кісниця Могилівського округу [4, арк.11-12].

З-за кордону ввозилися переважно мануфактура, галантерейні товари та алкогольні напої. Експортувалися ж золото, срібло та з 1923 р. набуло поширення нелегальне переправляння худоби.

Подільські чекісти пояснювали значне поширення контрабанди й заняття нею місцевим населенням таким чином: внаслідок того, що кордон з Польщею був такий самий ще до імперіалістичної війни, мешканці прикордонних подільських поселень, які займалися контрабандним промислом за старих часів, й за радянського режиму *«зберігали власні навички й специфічну кваліфікацію»*. Завдяки знайомству з місцевістю та бродами вони вільно проникали за кордон та у зворотньому напрямку, залишаючись непоміченими й лише у рідкісних випадках затримувалися нечисленною радянською прикордонною сторожею [4, арк.18].

Роботу з пошуків контрабандистів та шпигунів проводити було важко внаслідок багатьох причин. Одна з них - поганий зв'язок, що був наявним лише між головними заставами [4, арк.16]. Ненормальні умови життя та служби прикордонників, їхнє важке матеріальне становище, невчасна виплата жалувannya й нерегулярне постачання харчів, відсутність можливості приготування їжі сприяли пособництву у контрабандному промислі з боку самих охоронців кордону [4, арк.17]. На митницях відповідальні працівники особисто брали участь у *«контрабандних перекиненнях товарів, пломбували у себе вдома контрабандний крам, тримали постійний зв'язок з контрабандистами»*. З 95 взятих ГПУ на облік відповідальних працівників митниць 17 осіб були зареєстровані як політнеблагонадійні, а 19 - підозрювалися у скоєнні посадових злочинів. Для виправлення такого становища чекісти пропонували: 1) повідомляти населення у 15-верстовій прикордонній смузі про радянську політику у питаннях вільної торгівлі; 2) здійснювати масові операції з вилучення немаркованих товарів, вдатися до штрафів та репресій; 3) виселити злісних контрабандистів [4, арк.13-14].

У прикордонному Кам'янецькому окрузі розходження цін у радянській Україні та *«буржуазній»* Польщі особливо виразно представлялося селянству, оскільки у польських селах та містечках на кордоні ціни на худобу та хліб (головну селянську продукцію) удвічі та втричі були дорожчими, а ціни на фабричні вироби значно дешевшими, ніж аналогічні показники в УСРР. Це призводило до *«значного транспортування з прикордонних районів у Польщу худоби, особливо коней та деяких сільськогосподарських продуктів, наприклад, квасолі»* [2, арк.9].

Таким чином, контрабандна торгівля на Поділлі була важливою проблемою для радянської влади у 20-х роках ХХ ст. З юридичної точки зору, заняття контрабандою вважалося злочином, з точки зору пересічного мешканця прикордонних містечок, це був шанс покращити своє важке матеріальне життя. Не можна однозначно оцінювати даний факт й з морально-етичного погляду. Переконаність мешканців прикордонної смуги у тому, що уряд не здатний ефективно контролювати кордон, а економічна ситуація в країні залишає бажати кращого, відчуття несправедливості, що панувала у сфері товарно-грошового обігу, зумовили масовість та повторюваність випадків контрабанди.

1. Державний архів Вінницької області (далі - ДАВО), ф.П-1: Подільський губернський комітет КП(б)У. Губком КП(б)У, м.Вінниця, Вінницької округи, Подільської губ, оп.1. 1920-1925 рр., спр.9. Директиви ЦК КП(б)У. 4.01.-30.12.1921 р., арк.35.

2. ДАВО, ф.П-1: Подільський губернський комітет КП(б)У. Губком КП(б)У, м.Вінниця, Вінницької округи, Подільської губ, оп.1. 1920-1925 рр., спр.43. Політдоповіді й політлисти щодо економічного й політичного стану Кам'янець-Подільської округи й роботи Кам'янець-Подільського округового комітету КП(б)У. 6 жовтня 1923 р. - 16 червня 1925 р., арк.4зв, 9.

3. ДАВО, ф.П-1: Подільський губернський комітет КП(б)У. Губком КП(б)У, м.Вінниця, Вінницької округи, Подільської губ, оп.1. 1920-1925 рр., спр.45. Політлисти й політдоповіді щодо економічного й політичного стану Тульчинської округи й роботи Тульчинського округового комітету КП(б)У. 13 лютого 1923 р. - 18 квітня 1924 р., арк.45.

4. ДАВО, ф.П-1: Подільський губернський комітет КП(б)У. Губком КП(б)У, м.Вінниця, Вінницької округи, Подільської губ, оп.1. 1920-1925 рр., спр.57. Доповіді, звіти й огляди Подільського губернського відділу Державного Політичного Управління щодо політичного й економічного стану Подільської губ. Липень-грудень 1923 р., арк.11-18.